

MOSKUSOKSEN - ET NYT TAMDYR?

Af *I. Silis*

De fleste af dem, der interesserer sig for arktiske forhold, kan næppe have undgået at høre et eller andet om moskusfarme. Det er noget med, at man blandt den eskimoiske befolkning i Alaska og Arktisk Canada har tæmmet nogle moskusokser, plukker ulden af dem og forarbejder den på stedet videre til eksklusive strikvarer, der på grund af uldens fremragende egenskaber og sjældenhed kan sælges i dyre domme på Femte Avenue i New York. Umiddelbart lyder fremgangsmåden besnærende og til gavn for eskimoerne, og hvem ved, måske kunne man omplante ideen til Sydgrønlands saftige græsgange som et frodigt bidrag til landets for tiden hårdt betrængte erhvervsliv. Tanken vil sikkert begejstre nogle, andre vil stille sig tvivlende, men under alle omstændigheder fortjener den at blive belyst nærmere, og hertil skulle nærværende artikel, den første i en trilogi, give sit beskedne bidrag.

Denne artikel skildrer moskusoksen i vild tilstand, sådan som jeg oplevede den under et halvt års zoogeografiske undersøgelser i Nordøst-Grønland i 69. Og mit indlæg afsluttes med en beretning om en norsk ekspedition, der samme år havde opnået tilladelse til at indfange 25 moskuskalve til tamdrift i Bardu, en fraflytnings-truet nordnorsk kommune.

I den næste artikel vil stud. mag. Hans Pedersen fortælle om kalvenes videre skæbne på farmen i Bardu, hvor han på eget initiativ havde taget arbejde i sommeren 70.

Og så håber jeg at formå moskusprojektets ophavsmand, den amerikanske professor John Teal, til at afrunde trilogien med ideens økologiske baggrund, med tamdriftens hidtidige erfaringer, med de grønlandske perspektiver samt med oplysninger om fastsættelsen af uldens høje markedspris, noget som er alt afgørende for farmenes rentabilitet.

Ja, og derudover kunne det være interessant at få oplyst, hvad de grønlandske og danske myndigheder, der er engagerede i Grønlands erhvervsudvikling, har gjort for at undersøge moskusokse-projektet (det startede i USA for 17 år siden) og for at udbrede kendskabet til dette nye erhverv til Grønlands befolkning.

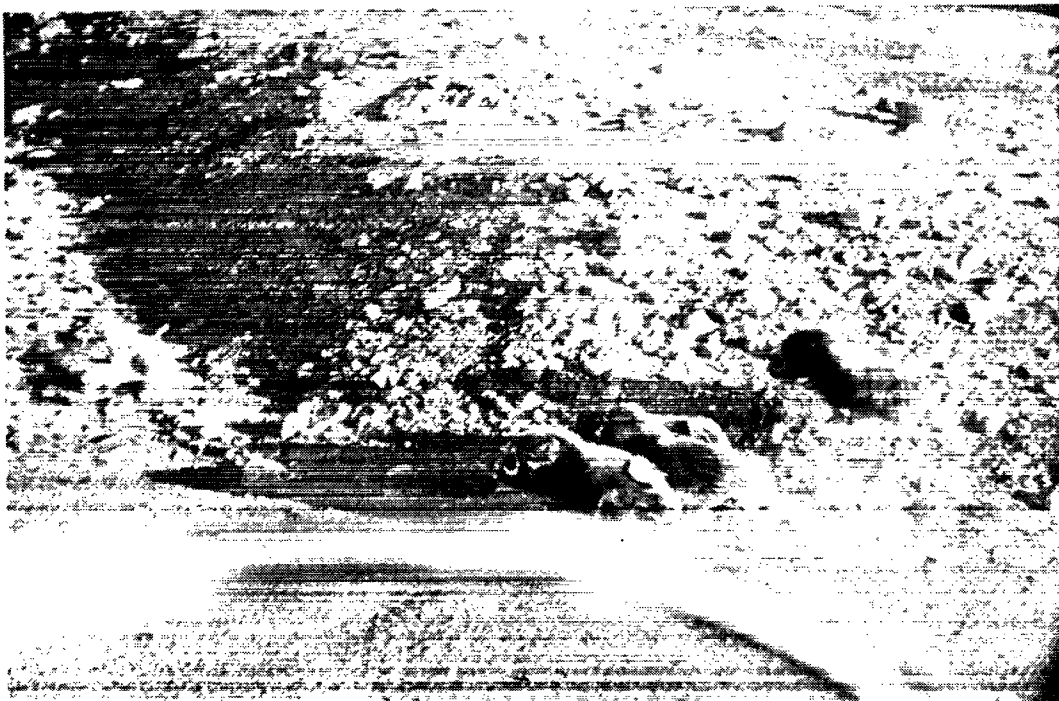
— — —

*Moskusfamilie i forsvarsstilling med tyren fremme i forreste række.
I baggrunden ses Clavering Øen.*

Da jeg ankom til Daneborg Distrikt i NØ-Grønland midt i marts måned 69, havde højvinteren stadig sit strenge greb om det golde land. Det frøs mellem tyve og fyrre grader, havisen lå metertyk, og området blev ofte hjemsøgt af langvarige nordenstorme. Sandelig en mager tid for det artsfattige dyreliv deroppe. I blegt dagslys lunter en isbjørn mellem indefrosne isfjelde, hvor den snuser i snefanerne efter ringsælens barselshuler. I bamsens fodspor strejfer Arktis sjakal, polarræven, og håber på et levnet sælskrot. Efter ræven flakser den arktiske grib, ravnen, og tager til takke med sørgelige levninger og ekskrementer. Inde på land pirker ryster efter polarpilens topskud, og sneharer kratter i sneen efter vissent græs. Og på højdeplateauerne, hvor blæsten til stadighed fejer grunden fri for sne og blotlægger en sparsom vegetation, „græsser“ moskusokser i flokke på en snes individer.

Umiddelbart efter min ankomst til Daneborg gik jeg i gang med mine zoogeografiske opgaver vedr. isbjørne og moskus på slæderejser med skiftende selskab fra den derværende vejrstation. Og inden længe havde jeg en uforglemmelig lejlighed til at stifte et nærmere bekendtskab med moskusoksen, som forresten slet ikke er nogen okse, men nærmest i slægt med antiloper og geder i den zoologiske artsinddeling.

*Med helikopteren forsøger man at udskille kalven
fra de voksne dyr.*

Ved middagstide, en dag i begyndelsen af april, skiftevis vandrede og klatrede mekanikeren Hans-Jørgen Sørensen og jeg fra en tidligere fangststation op langs Herschell-bjergets østvendte skrænter. Vort mål var en højtbeliggende elvkløft, hvis mægtige snefaner kunne tænkes at rumme et isbjørnehi.

Så forholdsvis kort tid efter mørketidens ophør stod solen endnu lavt, og selv om den strålede fra en skyfri himmel, frøs det bitterligt. Alligevel blev vore rygge svedige af springeriet mellem stenblokkene, og kun langsomt nærmede vi os vort bestemmelsessted. Omsider var vi fremme, og idet vi krøb op på ryggen af en stenblok, åbenbarede for vore fødder en smal idyllisk elvdal. På dalens modsatte side rejste sig flere morænehøje i keglefacon, og bag dem rakte nogle gevaldige snefaner helt op til fjeldplateauet. Med ét blev vor naturbetagelse brat afbrudt af en høj gungren, og det viste sig, at vor pludselige tilsynekomst havde skræmt en moskusfloks fredelige familieliv. Sne og grus sprøjtede bagud fra dyrenes hove, og deres lange hår bølgede vilt. Med en forbløffende adræthed galopperede flokken op på den højeste morænekuppel, hvor de straks dannede deres typiske forsvarsstilling.

Hans-Jørgen og jeg gik ned i kløften, op ad morænekeglen og standsede i respektfuld afstand overfor et majestætisk syn.

Den udskilte kalv søger instinktivt rygdækning mod en skrænt.

På toppen af den orangebrune moræne, med en azurblå himmel som baggrund, trykkede syv skinnende, mørkebrune moskus sig bringe ved bringe. Deres tunge hoveder var sænkede med front imod os, pandeskjold ved pandeskjold, så de lysegule, nedadsvungne horn krydsedes, og med stoisk ro afventede de sagernes videre udvikling. Denne forsvarsstilling er yderst virkningsfuld overfor moskusoksens eneste naturlige fjende, polarulven. Og det er en vægefront, som moskusokserne indtager instinktivt, selv om polarulven er forsvundet fra NØ-Grønland for årtier siden.

En knugende stilhed rådede og fortættedes blot af en let blæst, der fik løse snekorn til at hvisle svagt hen over skarresneen. Med lang tids mellemrum prustede flokkens to tyre. De kastede hovedet vredt mellem de bredt plantede forben og hvæssede hornspidserne mod en stenblok. Det er sigende advarselstegn, som man bør respektere, om man har sit helbred kært, og ikke bevæge sig nærmere. Gør man det alligevel, vil dyrene foretage rasende hurtige udfald og hugge efter den dumdristige.

Dampen strålede fra moskusoksernes lyse muler. – Vinden skilte dyrenes lange hvide ryghår. – Man bemærkedes af en sær tidløshed, og tanken begav sig på

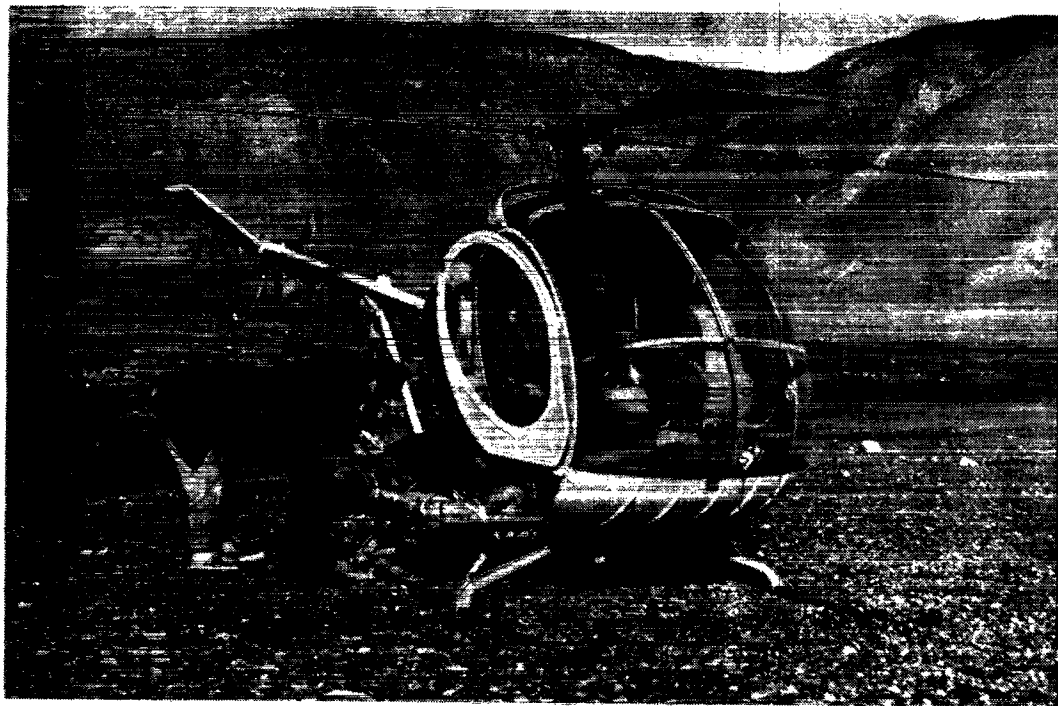
Kalven er faldet i Larseraq Skiftes kyndige hænder.

flugt 70.000 år tilbage til istiderne, dengang en enorm iskappe dækkede store dele af Eurasien og Nordamerika. En pauver rest af denne iskappe genfinder vi i dag i den Grønlandske Indlandsis, og dengang som nu bejtede moskusoksen på tundra-landet nedenfor iskappen. Men i istiden havde moskusoksen selskab af andre nu for længst uddøde pattedyr. Samtidigt med moskusokserne trampede det uldhårede næsehorn i pilekrattet, og mammutten sank i de sibiriske floders mudderbanker.

I denne situation ville det ikke have overrasket mig spor, hvis en flok af vore forfædre, en gruppe Neanderthalske jægere havde stukket deres behårede fjæs op over en snefane. Hvorpå de med flagrende skindkøfter og under skrålen ville gå løs på moskusokserne og slynge tunge spyd med flinteod i nakken på dyrene.

Men naturligvis skete intet i den retning.

Først da den hvasse blæst havde frosset vore gennemsvedte trøjer til et ispanser på ryggen, blev Hans-Jørgen og jeg bragt fra urtidsvisionen tilbage til nuet. Vi forlod okserne og returnerede til fangststationen. Undervejs samtalede vi om, hvorledes mennesket lige siden istiden har efterstræbt moskusoksen for dens varme skind og velsmagende kød. Men først da den hvide pelsjæger og hvalfanger kom op til Arktis, var moskusoksen i fare for at blive udryddet. En nærmest totalfredning

Kalven surres på helikopterens side-plattform, hvorpå den flyves ud til skibet.

satte heldigvis en stopper for slagteriet, således at moskusoksen blev reddet for eftertiden på de nordcanadiske øer og i NØ-Grønland. Ifølge zoologernes varsomme skøn tæller den samlede bestand formodentlig en snes tusinde dyr, og heraf befinder sig halvdelen i NØ-Grønland. Dertil kommer nogle mindre hjorde, som er blevet sat ud i Norge, Alaska, og i begyndelsen af tresserne i Sdr. Strømfjord-området af den danske moskus-ekspert dr. Chr. Vibe.

Selvom min rejses hovedformål var isbjørne-undersøgelser, havde jeg i de kommende måneder rige muligheder for til fods at følge moskusoksernes levned ret indgående.

I maj fik solen magt for alvor. Varmen labbede begærligt af sneen, og efterhånden som lavlandsarealerne blev blotlagte, rykkede moskusokserne ned i de forårsdruknede dale og ned mod kystlandet. Forårsuroen og de nye anderledes frodige græsgange fik moskusokserne til at spredes, og hjordene reduceredes til højst at omfatte et dusin dyr. Næsten overalt i terrainet stødte man på friske stakke moskusekskrementer, der glinser sorte som lakridspastiller. Navnlig er de gamle, udstødte tyre rene opdagelsesrejsende og har en forkærlighed for at opsøge sig et isoleret otium. Det hænder, at de vover sig ud på havisen for at komme ud til en tiltrækkende ø. Men

*En kalv hejses fra jollen
ombord i ekspeditionsskibet.*

*I de to første dage efter indfangningen
skulle kalvene fodres med tvang.*

*Efter tre dages forløb var kalvene blevet håndtamme
og havde lært at tømme mælkedåsen af sig selv.*

krydser isbjørnen en sådan ensom og affældig vandrers spor, kan det få skæbnesvangre følger for tyren.

I flodlejernes tøde lerjord aftegnes mængder af tydelige moskusspor, der i slutningen af maj fik et indslag af bittesmå klovastryk. Og d. 28. maj så jeg den første frugt fra efterårets brunsttid; en lille kalv, klædt i lårkort, sort krølpels, stolprede afsted på stive ben mellem lilla blomsterpuder.

I den tiltagende junivarme får de voksne moskus et forhutlet udseende. Ulden trænger frem gennem dækhårene og hænger fra dyrene i store flager, og de opsøger stenblokke eller fangsthytter for at gnubbe det varme vintertøj af sig. Blæsten spreder ulden, der bliver hængende som gustengule totter i lyngen og polarpilens gæslinger. Især virker middagsheden sløvende på okserne, de tygger drøv og slumrer ind på græsset eller helst på en sval snefane. Når aftenkøligheden sætter ind, kommer der atter liv i dyrene. Med sænkede hoveder gumler de sig sindigt frem gennem det kortstråede græs og krybepil, som udgør deres hovedføde i NØ-Grønland. Bagest i flokken fjanter de nyfødte kalve. Indimellem sprinter de frem til kørne og løfter pågående op i deres skorter for at komme til at patte. Jævnligt sker det, at to tyre bliver uenige om en saftig græstue og udveksler bragende skaller, så grus

To betuttede, kommende uldproducenter.

og græstørv fyger om slagskæmperne. Men disse kampe er blot at regne for tam fortræning til efterårets anderledes voldsomme brunstturneringer.

Midt i juli satte en stiv kuling den rådne fjordis til havs, og smeltevandselvne tørrede ud. Nu mødte man de fleste moskus i fugtige engdrag og på flodterrasser, hvor de sjokkede mellem kæruldens hvide kvaste.

I alt så jeg næsten 600 moskusokser i Daneborg Distrikt (Wallastone Forland og Clavering Ø), heraf udgjorde de enlige tyre 4 % og sommerkalvene 13 %. Begge procentangivelser skal dog tages med forbehold, idet vejrstationens mandskab og slædepatruljen i netop dette område har lov til at nedlægge 17 enlige tyre årligt. Desuden havde den forløbne vinter været kendetegnet ved usædvanligt ringe snemængder, således at moskusokserne havde haft nem adgang til føden, og køerne var i fin foderstand til at sætte kalve i verden. I den forbindelse bør det erindres, at i vild tilstand bliver moskuskøerne som regel drægtige hvert andet år, og tvillingefødsler forekommer sjældent. Ud over de nævnte 600 dyr var der flere strøg, hvor forholdene tilsyneladende er gunstige for moskus, men hvorfra jeg savner oplysninger, og deres antal har jeg med min distrikterfaring skønnet til 150, hvorved totalen sniger sig op på 750 dyr. Men også dette tal ligger absolut i underkanten af den

*Ekspeditionens medlemmer ombord på Harmoni efter vel overstået arbejde.
Moskusprojektets ophavsmand, prof. John J. Teal, står som nr. 2 fra venstre.*

faktiske forekomst. Var optællingen foretaget fra helikopter, ville det ikke forbyse mig, hvis totalen havde udvist det dobbelte antal dyr. Denne formodning bygger jeg på mine senere erfaringer med helikopterobservationer under den norske moskus-ekspedition. – Gad vide, om man ikke med fordel kunne anvende luftfotografering i passende målestok til optælling af moskus?

Endelig midt i august maste ishavsskibet, Nella Dan, sig gennem drivisen ind til Daneborg med forsyninger, og et par dage efter sejlede jeg med Nella Dan et døgn sydover og blev sat i land på Ella Ø, en af slædepatruljens bistationer. Her skulle jeg afvente en norsk ekspedition, som havde opnået tilladelse til at indfange 25 moskuskalve til tamdrift i Nordnorge. Jeg skulle tilslutte mig ekspeditionen som observatør og være behjælpelig med råd og dåd.

Dagene gik, og ekspeditionen lod vente på sig.

En eftermiddag sov jeg i Lauge Kochs gamle ekspeditionshus og drømte om et harem proppet med eksotiske kvinder – mindre kunne ikke gøre det efter et halvt år i ødemarken – da mine søde drømme blev afbrudt af en fuldstændig fremmed lyd – skibsdunken. Jeg sprang ud af soveposen og så det norske ekspeditionsskib, sæl-

skuden Harmoni, stå ind i havnebugten. Og hermed gik jeg ind til en forrygende afslutning på mit ophold i NØ-Grønland.

Ud over besætningen befandt der sig ombord på Harmoni ekspeditionens femten mand under ledelse af den amerikanske professor John Teal. Efter at jeg var taget ombord, gjorde den vanlige amerikanske effektivitet, den der bringer folk til månen, sig øjeblikkelig gældende. Vi sejlede op til et af Grønlands smukkeste fjordkomplekser, Kaiser Franz Josef Fjorden, og snart genlød de ellers tyste dalstrøg af infernalsk helikopterlarm. Som en arrig kæmpehveps styrtdykkede helikopteren ned over moskusflokkene, jog dem på vild flugt, splittede dem og afskar den ene kalv efter den anden. Derpå sprang to kalvefangere ud af helikopterens plastboble og rugby-tackled de et halvt hundrede kilo tunge kalve, der strittede bravt imod. Fremgangsmåden lyder simpel, men er i virkeligheden uhyre krævende for både pilot og indfangningsleder. Piloten skal udvise forudseenhed og føling med dyrenes reaktioner, og fangeren skal være i olympiade kondition, han skal være hensynsfuld og give agt på svære udmattelsestegn hos dyrene, såsom en hængende hvid tunge, rødsprængte øjne, damp søjler fra udspilede næsebor og en heftigt bølgende bringe. John Teal, der har været med til at fange over halvandet hundrede moskuskalve, indfrie de omtalte krav til fulde.

Umiddelbart efter kalvens pågribelse blev dens ben svinebundet, den fik beroligende indsprøjtninger, og det chokerede dyr blev kølet med vand. Få minutter efter var kalven surret på helikopterens transportplatform og i luften på vej til skibet. Ligeså snart kalven var blevet hejst ned i lasten, blev den masseret, tørret omhyggeligt og sat i kæde.

Ombord på skibet havde kalvene til stadighed adgang til rent hø, og derudover fik de mælk to gange i døgnet. I begyndelsen var de nyfangne kalve urolige og måtte tvangs fodres. Således udviste mange tyrekalve et beundringsværdigt gåpåmod. Efter voksen forbillede jog de frem med sænket hoved mod fodermesteren, indtil tøjringkæden kastede dem til dørken. Dog allerede et par dage efter havde kalvene affundet sig med deres nye tilværelse. De pattede grådigt på mælkedåsens sut og lod sig tillidsfuldt klø bag ørerne. I omgang med kalvene bør en ung mand fra Sukkertoppen, Larseraq Skifte, fremhæves for sin store viden og praktiske kunnen. I 69 var Larseraq tilknyttet Teal's universitet i Alaska og var på grund af sin interesse for moskus-projektet og sine evner en selvskreven deltager på en ekspedition til Grønland.

I løbet af en hektisk uge var hele indfangningen overstået, og skibets last fyldt med den tildelte kvota: 15 kviekalve og 10 tyrekalve. Derpå lettede Harmoni anker, og maskinens dunken overdøvede snart kalvenes vemodige brægen. Åh, hvor de længtes efter deres langhårede mor, efter deres frie springen omkring i brede dalstrøg og efter udsigten til Indlandsisens kuppel.

Efter 3½ døgns rekordsejlds anløb Harmoni Nordnorge. Undervejs havde det vist sig, at kalvene var de fødte søfolk, de tålte dønningerne langt bedre end os landkrabber.

Den 30. august lagde Harmoni til ved kajen i Sjøvægen, hvor ekspeditionen, der havde kostet op imod 200.000 kr., blev budt velkommen af projektets norske ophavsfolk fra Bardu kommune. Og umiddelbart efter velkomsttalerne blev kalvene kørt med trailer ud til farmen i Bardu, hvor græs, så højt og saftigt som næppe nogen moskusokse har turdet drømme om, ventede dem.

Og hermed giver jeg ordet videre til stud. mag. Hans Pedersen.